

KULTURKRÓNIKA

MORZSÁK A KOR ASZTALÁRÓL

(Budapesti levél)

Pesten már rég egy piciny mag körül hullámszik egy picinyke vita, aminek makacssága és elolthatatlansága napjainkra igen jellemző. Francois Villon, lapunkban is megjelent balladáiról van szó Faludy György átköltésében. Villon 1431-ben született, tehát elég messze a mi gondolkodásunktól s a mi cselekedeteinktől. Francia költő volt, a csavargók világából s lakatot a középkori vagabundok szokása szerint, — pláne nem egyszer állt az akasztófa árnyékában, — nem igen tett a szájára. A mi világunkban Faludynak az lehetett az elgondolása, hogy e nagy verselő felfrissítésében, ahogy utószavában kifejti, *átköltésében* kora szellemiségét tolmácsolja. Faludy így nemcsak Villon, hanem a mi korunk szellemiségét sem hagyta ki a játékból, amit neves német költők (Brecht, Ammer, Zech) már ugyancsak megtettek Villonnal kapcsolatban. S ezzel el is érkeztünk a vita magváig. A kritikusok a Faludy könyv megjelenése alkalmából heves záró tüzet szórtak a kötetre. Tiltakoztak az ellen, hogy ez lenne Villon. Hamisításról és csempészésről beszéltek s a hasonló gondolkodásuk örömeire, könnyeiket bőségesen csorgatták. Hiába való volt Faludynak a kötetben megírt preventív védekezése: „Villon zsvány nyelvét, jobb hijján, a korszerű argotval pótoltam. A magyar fülnek — balladánál — igen diszsonáns francia stanza helyett versenként más és más formát választottam. Semmilyen anakronizmustól, semmilyen költői szabadságtól nem ijedtem meg és amennyire lehetséges, még a Villon-verseknél is jobb verseket igyekeztem adni. Munkámnál Babits Mihály Wilde vagy Tennyson fordításaira gondoltam, melyeket a szerző csak szerénységből nevez Wilde vagy Tennyson versének.“ Vagyis mindent bevallott szándékai és céljait illetőleg. Senkit sem akart megtéveszteni vagy becsapni. De az esztétikusok ragaszkodtak eredeti rögeszméjükhöz; állandóan Villonért kiáltottak, holott, ha valaki, úgy éppen ő lett volna, aki megérti, hogy Faludy tulajdonképpen mit akar. Az esztétikusok nem Villon barátok, nem Villon költészetét védik. Sok nekik Villon, sok nekik a középkor ébredező humanizmusa, de az ő bonyolult formanyelvükön keresztül mindezt Faludyra testálják s rajta verik el a port, „aki így szabadon szidhatja... a grófokat“. Tagadhatatlan: ők is tudják, miről van szó és mégis Villont védik. Villon ugyanis nagy francia költő, akinek a nagyságát alig lehet tagadni. Ezért nem a szellemét védik, nem a sikoltását; nem a humanista felháborodását kora viselt dolgai ellen, hanem a formáját, a kifejezéseit... Egyik esztétikus így védi Villont: „Az átköltő ur képzelt vagy szexuális élményeit gyűjtötte össze: „nem csókol asszonyt úgy a földön, mint a párisi asszonyok“. Villonnak ezekhez az alantas képzeletből felburjánzó vágyakhoz semmi köze; sem a nagymellű, lágy fiámandhoz, sem a nagylábu némethez és a bus és édes zsidó lány érintkezésbeli előnyeinek emlegetése sincs meg nála, mert ő csak a francia asz-

szonyok beszéőkéjét akarta tréfásan megverselni...“ Lehet, hogy az esztétikusoknak ebben tökéletes igazuk van, amit Faludy már eleve nem vont kétségbe. De éppen Villont lehetetlen csak a formáin keresztül érzékelni. Voltak nála tökéletesebb verselők is. Nem ez a lényege. Olyan korban élt, amikor a középkor elmaradottságának árnyékában hatalmas humánus szellemek emelkedtek a magasba, élő tilalomfaként. Petrarca, Poggio Bracciolini, Lorenzo di Valla, Nicolas de Autricuria — Villon gondolkodó elődei voltak. Jehan de Brescain harcot hirdetett a theologia ellen, ami akkor igen nagy szó volt. S ha hiteles forrásként említhetjük Rabelaist, a nagy szatirikust, aki a Gargantua egyik hőisével, Episztémonnal szétnéz a pokolban s elmeséli, hogy ott bizony a nagy uraknak igen rossz a dolga: Kleopatra kofa, Nerva császár kifutó fiú, de Diogenész biborköpenyben ül és a szegény Villon aranyat csörget a zsebében...

Alighanem Rabelais tulzása közelíti meg legjobban a valóságot. Erről van most is szó. Nem Villonról és nem Faludyról, hanem a korozsme nyugtalankodó esztétikusainak csatarendbe állásáról a nyugtalanító gondolatok ellen. Ezt bizonyítja az a példátlan siker is, ami a Villon-Faludy balladákat kíséri. Ujra és újra másorra kell tűzni őket, zsufoolt házak és ernyedetlen érdeklődés mellett. A hallgatóság némán sorakozik. Nem a versimádat lobbant fel hirtelen, a legszebb válogatott versek is ismétlés nélkül maradnak. Nehéz, reális kort élünk, ahol a szende költészet az üvegtornyok magasságában lapul. Ezek a balladák szirénák a megtört szellemi szabadság mellett. Villon középkorbeli nagy humánus szolgálatát Faludy előrevonta, megvilágította és reflektorait korunk sötétsége ellen szegezte. Ettől vakulnak az esztétikusok, de ugyanezért hálások a szellemileg meghajszoltak is. Egyik esztétikus, fulmináns támadásában leszögezi, hogy: „Az átköltő számára Villon csak ürügy, hogy saját romlott fantáziájában fogant képeit és elkeseredését öntse versekbe...“ Valahol itt megállhatunk. De a saját korában Villon is romlott fantáziájú költő volt tele elégedetlenséggel: akasztófára és máglyára való a többi humanistákkal együtt. Csakhogy az a kor még játszott humanistáival. Nyugodt és magabiztosabb volt. Egyikét futni engedte, másikat máglyára vitte. Villonnak szerencséje volt, megmenekült. A közbeeső tapasztalatok alapján ma Villon sem uszhatná meg. Ennyi az egész. Ami közben Villon nevében Faludy ellen történik, nem is tartozik a dologra.

*

A háború megindításának nagy kérdőjelét tárgyalják a kortársak. Ez a kérdőjel felér több felkiáltójellel is. Nem lehet kétséges, hogy a mostani háborút hosszasan és szellemileg igen alaposan készítették elő. Az elmúlt világháború kitörése meglepetés volt. A társadalmi és gazdasági kérdések rejtett irányító rugói a nagy közönség előtt ismeretlenek voltak. Csak a háború végével indultak meg azok a nagy tömegű vélt vagy valódi kutatások, amik leleplezték vagy elleplezték a háború valódi okait. „Die blutige Internationale“, *Lehmann-Rüssbüldt* könyve sok sötétben botorkáló gondolkodónak gyújtott világosságot. Ez a munka a gazdasági érdekeltségek bonyolult világmozgását mutatta s bebizonyította, hogy a legnagyobb háborúnak is milyen kevés a köze az eszméhez és milyen sok az elágazó anyagi érdekeltségekhez. Jeleneteket ad

elő, hogy mikor a legvéresebben dühöngött a háború a nyugati fronton, az ellenfelek megbizottai Svájcban békésen ültek a zöldasztalnál és becsületesen elszámolták azokat a garasokat, amiket közös érdekeltségeik a háború alatt a semlegesek segítségével kerestek. Bóven volt ebben hadiszér és élelmiszer, nyersanyag, valuta. Ezeknek a nélkülözhetetlen dolgoknak a segítségével, illetve egymás rendelkezésére bocsátásával aztán annál hathatósabban pusztították egymást. A háború végével ezeket az adatokat nem megcáfolni igyekeztek, hanem elfeledtetni. A sajtó hosszú éveken és különböző változatokon keresztül meggyőzte hallgatóságát, hogy így, vagy úgy a különböző országok szabadsága új háborút igényel. Végül ezt az állapotot természetes valóságnak fogadták el.

Erről értekeznek abban a könyvben, amit *Cserépfalvi* adott ki. A könyv címe: *1939, így láttuk mi*. Hét író érzékelteti benne azokat az élményeket, amik a háborút közvetlenül megelőzték, vagy amiket magában a háborúban észleltek. Íróik kétségtelenül nagy zavarban vannak. Számukra minden előkészítés ellenére meglepetés a háború. Nem ismerik az utvesztőket. Elfelejtették a tényeket. Elfelejtették azt is, hogy feledékenyek s nem csináltak maguknak a múlt háború végétől jegyzeteket. Könnyes szemmel sirnak és bucsuznak Európától. Holott Európa gazdasági egység, amit világgazdasági tényezők mozgatnak. Ezt ők sohasem hitték. Ugy vélték, hogy Európa lelki egység, ami külön valami. Független és kiegyeztetésre alkalmas. Most zavartan verik lelkiismeretüket. Valami lelkit kellett volna végrehajtani a gazdasági ellen. Ha nem szorultak volna maguk is bele a gazdasági hinárba, amit észrevétlenül egész idő alatt hűségesen szolgáltak. Most szeretnének lelkiismeretesen elkülönülni. A szavak csillogásában el is különülnek, de ez az általuk fel nem mért lényegben üresen kong. *Márai* Sándor bucsuzik Európától: „Nekünk dolgunk volt itt a földön, szerepünk volt, igen, akármilyen elhasznáit a szó, küldetésünk volt. Nekünk európaiaknak, közös dolgunk volt és van a földön; semmiesetre sem az, hogy elpusztítsunk mindent, amit Kant, Rembrandt, Bismarck és Descartes, Reynolds és Dante, Goethe és Palladio, Arany János és Shakespeare alkotott. Nekünk vezetni kellett volna a világot, példát mutatni fajtáknak és nemzedékeknek... Baljós bölcssek, akik már nem is világháborúban, hanem világháborús ciklusokban gondolkoztak, kegyetlen-éles pontossággal mutattak rá, mint me-revednek meg egy kultúra meleg és eleven életformái egy üres civilizáció gépkerelei között, mint lesz az életörömből szórakozás, a felelősségből darált és szajkolt pártprogram, az egyéniből és nemzetiből országhatárok fölött áramló közhely. De ez csak egyik arcod volt, Európa. A másik, az örök, melyet szivemben őrzök, nagyszerű és emberi. Most, mikor felöltöd a gázmaszkot, amely talán örökre eltakarja a másik arcodat, még egyszer szemedbe nézek, szemedbe, melyben az értelem fénye világol, s mert nem tehetek mást, kitéárom karjaim feléd. Látlak, idézlek, s a bucsu pillanatában is kiáltom, hogy hittem az erőkből, amelyek megalkottak, s amíg élni és szólani tudok, hinni akarom, hogy az értelem és szolidaritás ereje hatalmasabb, mint az ösztönök rémuralma...”

„Ösztönök rémuralma“, ismételjük *Márai* után s arra gondolunk, hogy ezalatt exportot, nyersanyagot, világbirodalmi expanziót, gazdasági kirakatokat s a másik oldalon a megszerzett zsigori védelmét kell értenünk. Milyen gyermekes *Rónai* Mihály András leírása

Párisról, az első napok benyomásairól. Nem az, amit mond, hanem amiként látja és keresgéli a háború megdagadt értelmét és a belőle való gyors elmenekülést. Ki szeretne szaladni a háborúból, holott fogva vagyunk mindannyian. Körül vagyunk kerítve Márai kedvenc földrészében, amelynek arcán az értelem fénye világol. De ez a körülkerítés sem új. Nem abban a pillanatban keletkezett, amikor felvirradt szeptember eiseje. Régi huza-vona ez, tudunk és beleegyezésünk nélkül csak most nyomták rá az égő világító pecsétet. Attól lángolunk és szükölünk, amíg kissé még lángolni és szükölni lehetséges. Nagy malomköveket eregetnek a fejünk felé s a szédületes zugásban vizsgálhatjuk a csöpp lisztet, ami a plazatronunkra hullt.

*

Igy jutunk el *Bálint* György most megjelent könyvéhez. *Bucsu az értelemről*, — ez a címe. Némileg ellentétes azzal, amit Márai fennebb mondott, de ez nem tesz semmit, mert Bálint meg is magyarázza, mit ért alatta. Nagyjában ő is a háborút érti, de mélyebbre halad és felássa a háborút megelőző összetevők szellemi földjét. Naplószerű jelzésekkel mondja el a szellemi ember magatartását környezetével szemben. Aprómegfigyeléseket közöl, amik igazolják, hogy a magatartás akkor is kötelező, mikor annak már semmi értelme, de nincs elragadtatva tőle... „A világháború kitörése óta, — mondja — időről-időre felvetették a kérdést: mit tegyen bizonyos esetekben a szellemi ember, hogyan viselkedjék az „írástudó”? Más-más választ adtak, ki-ki vérmérséklete, világnézete, ítéllete és előítélete szerint. Mindannyian emlékszünk még e nagy vitákra a háború utáni történelem egyes döntő szakaszaiban... Az írástudók ma már nem tehetnek egyebet, mint csinálja mindenki ugyanazt, amit a legutóbb. Legújabb magatartásuk tegyen egyben a legutolsó is. A világ szempontjából tökéletesen mindegy, hogy mit tesznek. Minden cselekedetük csak „action gratuite” lehet, mint André Gide egyes regényhőseié: önmagáért való, céltalan, összefüggéstelen cselekedet, minden értelmi indok és gyakorlati szándék nélkül, tüntetés a világ „erkölcsé” és „bölcse-sége” ellen. Tehetnek, amit akarnak, a kutya sem törődik velük. Néhol még szinte udvariasságból, elégetik a könyveiket, de nemsokára ez is elmarad, nem lesz rá semmi szükség. A langyos közöny alaposabb munkát végez a legforróbb máglyánál is...” „Élj veszedelmesen! — követelte Nietzsche. Büszke és bátor kiáltására akkor nem támadt visszhang. Körülötte a XIX. század második fele terült el, lomhán, kényelmesen, áporodottan. Európa tulnyomó részében jóllakottan, problémátlanul nyújtózkodott a nyárspolgár-demokrácia. Pofaszakállas urak és struccollas hölgyek üdültek előírászerű erényeikben és titkos kis bűneikben. Háttal a félhomályban, éhező munkások termelték összeszorított foggal a polgári erények és bűnök anyagi alapját... Ma gyakran idézik Nietzsche nagy parancsolatát. Vajjon mit szólna Nietzsche, ha látná mai idézőit?... A mai átlag ember nem él veszedelmesen, csak veszélyben él. Ez pedig döntő különbség... A veszedelmes élet elszakadás-sal, kivonulással kezdődik, különvéleménnyel, bálványrombolással. A veszedelmes élet a mai totalizmus szöges ellentéte. Ez az irányzat csodálatos segítség, a gondolkozni, sőt érezni sem tudó gyámoltalanok számára. Azt jelenti számukra, amit a „vastüdő” a modern orvosi csoda a gyermekparalízis áldozatai számára, de végzetes hatással lehet az egészségesek-

re. Kilépni a vastüdöből, a magunk tüdejével lélekzeni így kezdődik a veszedelmes élet. Ma csak nagyon kevesen tehetik ezt. Vasrácsai vannak és drótsövényei. Tehetetlenül kell benne bevárni a veszélyt. A mai emberek nagy része kiszolgáltatottságban várja az eseményeket. Nem szólhat bele semmibe, nem dönthet semmiről... A háború nem jött váratlanul: attól a perctől kezdve, hogy az első véget ért, érlelődni kezdett az új háború. És talán ez ad okot némi reménykedésre. Az 1914-es háború véget vetett egy régi biztonságnak — az 1939-es háború talán véget vet egy régi bizonytalanságnak. 1914 és 1939 között likvidálódott minden érték és minden mérték: most pedig talán elkezdődött a likvidálás korszakának likvidálása. Az európai színpadot megint a nagy tragédiák pátosza hatja át — a tragédiák pedig, mint a görögök óta tudjuk, a megtisztulás, a 'katharizis' állapotába hozzák a nézőt..." (Pap Gábor)

A VARTÓL A MEGSZERVEZETT TEREPIG. Az erődítések története egyidős a történelemmel. Az ősidőkben tüskés bokrok, cölöpépítmények, majd sáncokkal, árkokkal övezett kőépületek az erődítmények első nyomai a vadállatok ellen védekező, majd egymás ellen harcoló ember védelmi berendezésének. Később az erődítéseket illetőleg megoszlanak a vélemények. A spártaiak a „férfiak mellett” tartották a legjobb várnak, míg a rómaiak nagy súlyt fektettek az erődítésekre, mivel nagy kiterjedésű birodalmuk sakkbantartására helyőrségeket szórtak szét és ezeket védőfalak mögé bujtatták. A tulajdonképpeni rendszeres erődítések a XV. századból származnak. A XVII. század végéig, némi módosítással, az u. n. „ó-olasz” rendszer divott, amely szűk felületű bástyákat, magas ágyutornyokat épített. XIV. Lajos mérnök-katonája, a hírneves Vauban forradalmat jelent az erődítések történetében. Ő az első, aki a szokástól eltérően — elsősorban a terepviszonyokat vette tekintetbe valamely erődítés építésénél épp úgy, mint annak ostrománál is. Vauban, XIV. Lajos szolgálatában, 53 ostromot vezetett le s Franciaország keleti határait Dunkerquetől le, déire, erődítésekkel rakta meg. Az egészen szegény sorsból világhírű és gazdag katonává lett Vauban mesterségében forradalmat jelentő tetteit nem összegezte s csak halála után állították össze feljegy-

zéseit, amelyek így, hiányosan is, több vaskos kötetet tesznek ki.

Vauban rendszere, amit utódai — Montalembert és mások — kibővítettek, egészen a múlt század végéig volt érvényben. A hozzáadott kisebb-nagyobb javítások közül a legjelentősebb az, amikor a várakat, a falakon kívül, kisebb mozgóegységek védik. Például az 1870-71-es porosz-francia háborúban Denfert-Rochereau tábornok ilyen mozdulatokkal akadályozta meg Belfort elfoglalását.

A XX. század elején, a támadó fegyverek fejlődése az erődítések technikájában is gyökeres változásokat hozott. Az önálló várak vaubani rendszere változatlan maradt ugyan, de annál inkább változott az építésükhöz használt anyag. Ujra szóhoz jutott pl. a beton, amit a rómaiak óta, mint építőanyagot nem használtak. Vitruvius és más római mesterek, mintadeszkázat között hatalmas beton falakat állítottak elő és Caligula, Nápoly mellett, betonmólót is építtetett. A betonépítés technikáját azonban közben elfeledték s csak a XIX. század elején találkozunk újra betonépítményekkel. 1824-ben Aspdin fedezi fel a portland-cement előállítását s ez indítja meg a betonépítés fejlődését. Beton alatt különben bizonyos anyagoknak (trasz, románcement, portlandi cement), valamint megfelelő mennyiségű víznek egyenletes összekeverése útján keletkezett keveréket értünk, mely a kötő-

anyag u. n. „lekötése“ folytán órák alatt megkeményedik, illetve megszilárdul. A rómaiak betonjában nem volt még cement. A cementet egy évszázada találták fel. A beton a vasbetonszerkezetek megszerkesztése óta a modern építészetben s ezzel egyidejűleg, a modern erődítmény építésében nélkülözhetetlen.

Vauban átforgatta a várak belső berendezését, ő építette az első „csillag-erődöket“ és ő alkalmazta elsőnek a „futóárkokat“. Az erődítések lényegét azonban sem ő, sem utódai nem változtatták meg. Az „egyedülálló várak“ rendszere, amelyek a terep legkedvezőbb pontján épültek, érvényesült azoknak a belga és északfranciaországi erődöknek a felépítésében is, amelyek nevét az 1914 nyarán megindult német támadás tette emlékezetessé. Az „egyedülálló erődítések“ szerepében az idő tényezője játszotta a főszerepet. A belga és a francia határ mentén felállított erődösor azt a célt szolgálta, hogy az ellenséget addig lekösse, amíg bent, az országban a mozgósítás és a felvonulás megtörtént. Távolsági szerepe volt (pld. Przemysl) a vár körül, a tulajdonképpeni front tehermentesítése céljából minél nagyobb ellenséges erők lekötése. Antwerpen, Lütich, Namur teljesítették is ezeket a feladatokat, mert pl. a katonai szakértők szerint, ha a teljes két német hadtestet lekötő Antwerpen két nappal előbb kapitulál, úgy a németek előbb érik el a tengert és nem találták volna ott, a közben a Csatornán átdobott 4. brit divíziót és a francia tengerészeket. Mindazonáltal, Grandcourt generális, a *Revue Militaire* egyik ezévi számában, Manonviller erődjével foglalkozva, az „egyedül álló erődök“ tételének csődjét állapítja meg. Manonvillert a Strassbourg-Páris vasutvonal védelmére emelték, ennek ellenére ismeretlen maradt s nem került nagynevű kortársai mellé. Esete mégis jellemző. „Vae soli!“ „Jaj annak, aki egyedül marad! — írja Grandcourt generális.

— Hatalmas és elpusztíthatatlan erődítmény, amelyet a bevehetlenség legendája vett körül, két és félméteres betonfal, páncéltornyok mögött nagykaliberű ágyuk, modern világítási berendezés, stb. egész Verdun területén nincs ennyi modern fegyver. De ha ez az erőd egyedül marad, ha nincs összekötése a körülötte operáló csapatokkal, akkor ez az erőd elveszett, mielőtt a rábizott feladatot teljesítené“. A francia tábornok további fejtegetéseiből kiderül, hogy ha a Manonviller erőd nem különálló szerv, hanem valamely erődcsoportszerves része, akkor addig védekezhetett volna, míg vagy lőszerkészlete vagy élelmiszerkészlete ki nem fogy, vagy amíg védői mind el nem hullanak. Ezzel szemben a német ostromlók 54 óra alatt 5868 nagykaliberű — jórészt 42 centiméteres — lövedéket lőttek az erődre, vagyis a kisebb lövedékekkel együtt, öt percnként hét tonna acélt. Gayer tábornok, most előkerült dokumentumok szerint azt jelentette 1916 februárjában, a verduni támadás előtt, hogy „Ha huszonnégy óra, de legfeljebb három napon belül, nem jutok be Verdun piacára, akkor sohasem fogok oda behatolni“. Ezért a németek olyan hirtelen zuditották nehéz tüzérségük tüzeit a manonvilleri erőd ellen, hogy a támadás a franciákat teljesen meglepetésszerűen érte és „az erődöt azonnal hatalmas, fekete porfelhő lepte be és ezt a felhőt a 40 km.-re lévő Pont-Saint-Vincent-ből szabad szemmel is látni lehetett.“ A világtörténelemnek ez az első pergőtüze megadásra kényszerítette a védőket, bár alig páran sebesültek meg, miután sem a bombázás ideghatását, sem a gázok okozta mérgezést elviselni nem tudták. Általában az 1914 előtt épült erődök mind a régi tapasztalatok alapján készültek nem számolva a tüzfegyverek hatalmas fejlődésével. A németek 42 cm.-res ütegeik pusztító hatása az akkori betonépitményekkel kivédhetetlen volt s annak Anverstől kezd-

ve Manonvillerig s később Verdunig egyetlen erőd sem tudott ellentállani. Ezért a háboru utolsó évében már nemcsak erődök, de lövészárkok nélkül folyt a harc és a „szentháromság“ volt az egyetlen küzdelmi mód, amire a katonák esküdtek. „Egy betonfészek, egy gépfegyver és egy katona, ez az a szentháromság, amely Kruppal, Schneider-Creuzotval és Skodával együttesen dacolni tud“ — írta 1918-ban Normann Mac Millan kapitány. Wells is megírta, hogy ha 1914 augusztusában a várak védői otthagyták volna büszke kupoláikat és árkokba bujnak, szerény drótakadályok mögé, úgy a 42-ös mozsarakat a németek lomtárba tehetnék volna.

1914-18 között így az egyedülálló várak vaubani teóriája éppen olyan gyökeres változást szenvedett, mint a régi, poros katonai tankönyvek sok más „csalhatatlan“ tétele. A várakat felváltotta a lövészárkrendszer, később a „szentháromság“, s amikor 1918 novemberében összeomlik a nyugati front, a német csapatok a Hindenburg vonalon át vonulnak vissza, amely helyenként tíz kilométeres erödműveivel, betonállásaival, hálózati rendszerével az első lépés a „megszervezett terep“ felé. — Ludendorff írta *Emlékirat*-ban: „Az erőd nehézkes tömbje, az öt körülfogó sánc- és árokrendszerrel együtt, kimult. Az erödmények azonban szükségesek ma is, ezeket azonban olyan rendszerben kell a határok mellé építeni, hogy egyetlen egységet alkossanak“. André Maginot, francia hadügyminiszter azután 1930 őszén szavaztatta meg azt a rendkívüli összeget, amellyel a róla elnevezett erödvonal megépítéséhez hozzáfoghatott. Így jöttek létre a Siegfried, a Mannerheim, a belga erödvonal s ilyent épít jelenleg Törökország is európai határai mentén.

Ludendorff az általa épített Hindenburg vonalat annak idején „megszervezett terepnek“ nevezte el, míg a mai erödmény-hálózatot, a kezdeményező franciák nyomán

„állandó erödtések terepének“ (Zone des fortifications permanentes) nevezik. Ez a terület következő felépítésü: leghátul maga az erödvonal, földfeletti és földalatti betonerödtök, nehéztüzérség, földalatti kaszárnyák zónája. Ezelőtt, széles sávon, aláaknázott terület, amin át csak a beavatottak ismerik a szabadon járható utat. Az aknamezőn túl, néhány állandó, előretolt, álcázott megfigyelőállás, géppuskafészek, ezentul — a „Senki Földje“. Ezen a részen folynak le azok az összetüzések, amiket „járórharcoknak“ nevez napjaink sajtója. Amint látható a vár régi fogalma gyökeresen megváltozott. Magasbanyuló ormai, bástyái eltűntek s „legmagasabb“ bástyái fölött, amelyek pedig semmivel sem alacsonyabb, mint a régi vártornyok bármelyike, vetnek és aratnak. Az erödtések a mélybe nyulnak, a vár a föld alá bujt, büszke falaival és folyosóival együtt, melyeken most gyors vonatok szállítják a katonaságot, sok száz kilométer hosszúságban a határok mentén. Mindez annyira alkalmazkodik a terepviszonyokhoz — Vauban büszke volna rá — hogy a Maginot vonal ezernyi erödjé közül kettő sem egyforma. Az „előőrs zóna“ az előretörő ellenséges erö feltartóztatását célozza a háttérben lévő erödhálózat messzehordó ütegei segítségével. Denfert-Rochereau sáncokból védekező, mozgó serege az őse ennek a rendszernek.

A Maginot vonal különben 25 milliárd frankba került, hossza 300, szélessége 5-20 kilométer, mélysége pedig 20-80 méter között váltakozik. A Maginot-vonalon hat acélváros épült, 200-250.000 katona elhelyezésére. A védőbeton réteg 5-8 méter vastag. Ezt a betonréteget a jelenleg ismert tüzérségi anyag képtelen átverni.

A Siegfried-vonal megépítésén hozzávetőleg 200.000 ember dolgozott hét hónapig, építéséhez nyolc millió tonna cementet, a drótsővényre 3 millió tonna vasat használtak fel.

Természetesen ezek az erődítmény óriások, amelyeket beosztásuk és nehéztüzérségi erejük miatt „szárazföldi páncélosoknak“ neveztek el, sem sebezhetetlenek. „A modern erődítmények is bírnak valahol gyengébb és erősebb pontokkal. A védő tehát ne várja azt, hogy a támadás feltétlenül a gyengébb ponton következik be“. (Militärwissenschaftliche Rundschau 1931 július). Példa erre a Mannerheim-vonal, amit a szovjetorosz csapatok úgy törtek át, hogy a Finn-öböl jegén elfoglaltak több szigetet s a summai frontáttörést néhány nappal megelőzve, egyes ilyen csapatrészek egészen Helsinki alá jutottak el. (Aszódy János)

A HARCİKOC SIT már az ókori hadviselői ismerték. Ókori leletek tömege bizonyítja, hogy történetírásunkban nem is szereplő ókori hadviselők még a nagy perzsa, görög és római stratégák előtt felismerték azt az előnyt, amit a lovaktól vont és vastag deszkákkal „páncélozott“ szekér nyújt a hadviselésben a gyalogos harcosokkal szemben s az első szelidített lovakat nem lovaglásra, hanem harci szekerek vontatására használták. A szekér először harci célokat szolgált és csak a társadalom fejlődésével vált előbb utazó, majd szállítóeszközzé.

Egy most megjelent francia könyv (J. Perré: Les chars de combat. Edition Berger-Levrault, Paris) az asszírok és babyloniak egykori harci szekereitől az ágyukkal és gépfegyverekkel felszerelt mai tankig — teljes összefoglalását adja a harci kocsi történetének. A harci kocsi mai formájában 1918-ban jelentkezett ismét a hadviselésben, miután a XIV. század végén használt löfegyverek kellő védelmet nyújtottak a lovaktól vont ősi típusu harci kocsik ellen.

A teljesen fémből készült, páncélozott, motorhajtású, hernyótalpakon haladó harci kocsit 1918-ban az angolok és amerikaiak inkább

riadalomkeltés céljából alkalmazták a nyugati hadszíntéren s maguk sem gondolták, hogy a „tank“ valaha döntő fontosságú harci eszközé válhat. Csak a nyugati hadszíntéren aratott siker után kezdtek hozzá a harci kocsitökéletesítéséhez s ma már nem képzelhető el korszerű és átütőképés hadsereg megfelelő számú és hatóerejű harci kocsit nélkül.

Anglia, Franciaország, az Egyesült Államok, Németország, Japán és a Szovjetunió, valamint a többi fegyverkező hatalmaknak szállító svéd Landwerk-Művek az 1920-38 közötti években egymásután hozták ki újabb és újabb típusaikat. A világháborúban szerepelt lecsú mozgású tankok a motorépítés fejlődésével és a hernyótalprendszerek tökéletesítésével (Cardan-Lloyd, Vickers-Mark rendszerek) egyre mozgékonyabbá váltak. Megállapítást nyert az is, hogy a tankoknak számtalan feladatuk természetéből adódóan, többféle típusú harci kocsit szükséges: nehéz tank, amely a tüzérség támogatásával támadást intézhet az ellenséges vonalak ellen, közepesúlyú u. n. „felderítő tank“ és u. n. „könnyű tank“, amely a lovasság szerepét veszi át a korszerű gépesített hadviselésben. Általános elvként kialakult, hogy a tank sulya nem haladhatja meg a husz tonnát; irányítása, tüzfegyvereinek kezelése lehetőleg önműködő, hogy a harci kocsit minél kisebb számú személyzettel fejthesse ki tevékenységét. Ugyancsak egységes valamennyi harci kocsitípusnál a gépfegyverek elhelyezésére szolgáló forgatható páncéltorony. A harci kocsik átlagos sebessége — egyes típusok szerint, — hernyótalpakon 60-70, kerekeken 100-120 km. óránként, páncéltorony vastagsága 9-15 mm.; sulyuk: könnyűtank 4-7, közepesúlyú 7-11, nehéz 10-15 tonna; hajtóerejük tonnánként 35-50 lóerő.

J. Perré könyve ismerteti az egyes nagyhatalmak által használt harci kocsitípusokat is. Az angol hadsereg három kocsitípust hasz-

nál: a Mark I A és II A jelzésű, Cardan-Lloyd rendszerű könnyű típust, felderítő és gyarmati szolgálatra; a Vickers-Mark I jelzésű közsúlyú, s egy harcvonaltörésére épült nehéz tankot, amelynek újabb típusait már léghárító és vízszintes, tankelhárító ágyuk ellen védő nagykaliberű ágyúval is ellátták. Három típust alkalmaz az Egyesült Államok hadserege is. És pedig: gyalogsági akciók támogatására könnyű tankot; a harcvonaltörésére a Christie T-3-E-2 jelzésű közsúlyú harcikocsit s egy „lovassági tanknak“ nevezett 3-4 tonna súlyú, 3 gépfegyverrel felszerelt s egyetlen ember által irányított rendkívül gyors és könnyű típust. Az orosz hadsereg tankjai valamennyi angol, francia, amerikai és német újítás felhasználásával épültek. Legtöbb típusuk egyaránt alkalmas kerékkel és hernyótalppal való haladásra. A jelentősebb hatalmak közül csupán a Szovjetunió épít még ma is husz tonnánál súlyosabb tankokat. A Szovjetunió hadserege is többféle típust használ, amelyek között újabban vízi és szárazföldi előhaladásra egyaránt alkalmas könnyű tankokat is építenek. Az európai típusok és a svéd Landwerk-Művek szabadalmainak felhasználásával épültek a japán és francia harcikocsik is. Perré könyve a német tankokat nem ismerteti. (V. G.)

ERKÖLCS ÉS HADITECHNIKA. A középkor háborúiban még humánus szempontok is befolyásolták a hadvezetést. Számos példa igazolja, hogy lovagias szellemtől áthatott hadvezérek nem vettek igénybe olyan fegyvereket, amelyeket túl kegyetlennek és rombolónak véltek. Bayard lovag a XV. század nagy francia hadvezére nem akarta bevezetni a tüzfegyver használatát, mert embertelennek és lovagiatlannak vélte „lesből gyilkolni le az ellenfelet“ és inkább vállalta a csatavesztést. Godin krónikája megemlíti, hogy amikor XV.

Lajosnak tanácsosai a görögtűzet ajánlották az angol hajóhad megsemmisítésére, a király borzadva tiltakozott e kegyetlen és embertelen harcieszköz ellen. XV. Lajosnak ajánlotta fel egy Duprés nevű barát „fullasztó folyadékkal“ töltött instrumentumaát is, melyek harc képessé tenné volna az ellenséges gályák legénységét, a király azonban nem fogadta el a találmányt és kolostorba záratta a feltalálót, nehogy más is megtudhassa titkát. 1779-ben, az amerikai függetlenségi háború idején Brune de la Condamine tábornok XVI. Lajosnak azt ajánlotta, hogy használjanak gyújtóbombákat az ellenség állásainak megsemmisítésére. A francia haditanács megvizsgálta a találmányt, de alkalmazását emberi és lovagias szempontokból elvetette s a háború tartamára internálták a feltalálót. A XVIII. század végén lezajlott angol-francia háborúk alatt született meg a mai torpedó őse. Feltalálója, Foulton francia mérnök találmányát felajánlotta a Direktóriumnak s mivel ismerte a francia hadvezetés szempontjait, valóságos védőbeszédet tartott tervei átadásakor, kifejtve, hogy azok, akik el akarják pusztítani a forradalomból született új Franciaországot, akik védtelen városokat égetnek fel — nem érdemelnek kiméletet. A francia hadvezetés mégsem vállalta a torpedóháborút.

A XIX. század végén Wilhelm Bauer német feltaláló egy tengeralattjáró terveit mutatta be a monarchia hadügyminisztériumának. A tervet szakszövetség elé utalták, amely kedvező véleményezéssel néhány kísérleti tengeralattjáró megépítését javasolta. A tengeralattjárók azonban sohasem épültek fel, mert von Baumgarten admirális ilyen „viz alatt leselkedő kalózhajók“ használatát összeegyeztethetetlennek tartotta a tengerészet becsületével.

A torpedó, a gyújtóbomba, a tengeralattjáró, a mérges és fojtó gázokkal töltött lövedékek csak a XX.

század háborúiban jutottak döntő szerephez. A mai hadviselőket már nem gátolják emberi és lovagias szempontok, ha új gyilkoló és rombolóeszközök alkalmazásáról van szó. Minden eszköz jó, amely közelebb visz a célhoz, — mondotta Hindenburg marsall 1917-ben, amikor először használták lángszórókat a nyugati hadszíntéren s valószínűleg ez az új haditechnika morálja. Az erkölcsi szempontok különben csak a harci eszközök megválasztásában érvényesültek a multban. Egy-egy lovagias hadvezér visszautasította a gyújtóbombát, a torpedót s a gázt, mint méltatlan és embertelen eszközöket, ám a háborús célok mérlegelése alkalmával sohasem érvényesültek ilyen szempontok. (Acs László)

A MAI ÉSZAKKELET EUROPA. A német-orosz megnem-támadási szerződés és a Lengyelország új határait megállapító, mult év szeptember 28-án Moszkvában aláírt német-orosz egyezmény jelentősen megváltoztatták Észak-Kelet-Európa geopolitikai képét. Lengyelország felosztása során a Szovjetunió 197.000 négyzetkilométer új területtel gyarapodott, ami kevesebb ugyan annál, amennyi Lengyelország területéből 1914-ben a cári Oroszországhoz tartozott, de az új határ stratégiai szempontból még mindig előnyösebb, mint az 1919-ben felmerült Curzon-terv, amely más irányban és 20.600 négyzetkilométerrel beljebb vonta meg az orosz-lengyel határt. Az Oroszországhoz csatolt volt lengyel területek lakosságának néprajzi megoszlását nehéz pontosan megállapítani, mert a rendelkezésre álló különböző eredetű statisztikák egymással eltérő adatokat közölnek. Az angol statisztikák 12 millióra becsülik e terület lakosságát s ezekből 4 millió ukrán, 2 millió fehér-orosz, 5 millió lengyel, 1 millió megmás nemzetiségű. A teljesen lengyel varsói és suwalki területek kivételével e részek lakossága annyira kevert, hogy az évszázadok óta fo-

lyó békés és fegyveres viták során sohasem sikerült olyan határokat megállapítani, amelyek a terület minden nemzetiségű lakosságát egyaránt kielégítették volna. Millió lengyel, ukrán és fehér-orosz tömegek között élnek németek is e területeken — német adatok szerint kb. 400.000 lélek, — s az új határok megvonása után megindult német visszatelepítési akció eddig kb. 100 ezer németet költöztetett a Németországhoz csatolt lengyel területekre, vagy a Birodalom belsejébe.

Az Oroszországnak jutott lengyel területeket, az etnikai szempontok lehető figyelembevételével két részre osztották. A terület nagyobbik részét — 109.000 négyzetkilométer 4.700.000 lakos, — a Fehérorosz Szocialista Szovjetköztársasághoz csatolták, míg a többi területen, — 88.000 négyzetkilométer, 7.300.000 lakos — Ukrán Szovjetköztársaság alakult. A már megejtett választáson a szavazatok 90 százalékát mindkét területen a munkásság és a parasztság jelöltjei kapták s a szovjettanácsok az egyházak, alapítványok és magánosok kezében levő nagybirtokok, illetve lengyel telepítési akciók számára fenntartott területek felosztásával megkezdték programjuk végrehajtását.

Lengyelország felosztása során a Szovjetunió Litvánia területi igényeit is kielégítette, átengedve Litvániának a 440.000 lakost számláló 6.800 négyzetkilométer wilnai kerületet, jóllehet — angol statisztikai adatok szerint, — e terület lakosságának alig husz százaléka litván, a többi fehér-orosz, ukrán és lengyel.

A Németországnak jutott rész területre kisebb — 186.000 négyzetkilométer, — de népesebb. Angol statisztikai adatok szerint a lakosság száma itt 20.500.000. Nemzetiségi megoszlása: 13.500.000 lengyel (köztük 5-6.000.000 zsidó), 700.000 német és 300.000 ukrán.

A volt lengyel területeket Németország is két részre osztotta: megszállott és a Birodalomhoz visszacsatolt területekre. A felosztásnál azonban Németországot csupán

közigazgatási és hadászati szempontok vezették, mivel a területek lakosságának nemzeti többsége mindkét részen egyaránt lengyel. Az esetleges „történelmi helyreállításnak“ is ellentmond az a tény, hogy Giechanow (Iechenau) és Lodz sohasem tartoztak Németországhoz. A Birodalomhoz visszacsatolt területeket két közigazgatási körzetre osztották: a danzigi közigazgatási körzetre, (Danzig, pomerániai vajdaság, a poseni vajdaság és Keletporoszország egyrésze). Ennek a vezetője Forster, a volt danzigi nemzetiszocialista körzetvezető. A másik közigazgatási terület Wartheland, (a poseni és lodzi vajdaság s Keletporoszország egyrésze). Ennek vezetője Greiser, a danzigi szenátus volt elnöke. A Kattowitztól délnyugatra eső területeket a régi német közigazgatási kerületekhez csatolták. A Birodalomhoz csatolt részekben kívül Németország megszállva tart 107.000 négyzetkilométer lengyel területet, amit jelenleg Frank volt birodalmi miniszter kormányoz. Idáig hivatalos döntés nem történt afelől, hogy Németországnak mik a tervei ezzel a területtel, egyes nyilatkozatok azonban arra engednek következtetni, hogy ezekből a területekből a Cseh-Morva rendszerhez hasonló protektorátust alakítanak.

A megszállott terület lublini körzetében a lengyel kormányzóság zsidó rezervátumot létesített. Ide szállítják a Lengyelország felosztása után Németországhoz került kétmillió, a még Németországban maradt 200-250.000, az Ausztriában élő 100.000 és a Cseh-Morva protektorátus területén élő 150-200.000 zsidót. Lapértesülések szerint eddig 45.000 lengyel és német zsidót szállítottak a rezervátum területére.

A lengyel kormányzóság Krakkóban székel. Ez a szerv gyakorolja a törvényhozás, közigazgatás és rendfenntartás jogát. A katonai rendfenntartás költségeit a megszállott területek lakossága viseli. Korra és nemre való tekintet nélkül az egész területen bevezették a kö-

telező munkaszolgálatot. A lengyel lapok a német hatóságok előzetes cenzurájával jelennek meg, de a németesítés itt nem folyik olyan erővel, mint a Birodalomhoz csatolt területeken. (Márk Viktor)

A KÖLNI TÖRTÉNELMI KUTATÓINTÉZET.

A német propagandaminisztérium, amely ügynökök százezreit foglalkoztatja bent az országban és külföldön, hogy minél szélesebb körökben népszerűsítse az Anglia elleni háború és a „német élettér“ gondolatát, valóságos tudománnyá emelte a propagandát s ujabban „taktika és stratégia“ címen a német egyetemeken is tanszéket kapott. Hans Baer, a nemzetiszocialista egyetemi ifjúság szövetségeinek vezére, amikor a szövetség hivatalos lapjában, a *Bewegung*-ban bejelentette az új tanszékek felállítását (körülbelül egy hónappal a háború kitörése előtt) kifejtette, hogy az Anglia elleni háborúban a propaganda épp oly fontos szerep vár, mint a fegyverekre, mert Angliát csak saját harci eszközeivel lehet legyőzni.

Az egyetemi tanszékek felállításával egyidejűleg Kölnben tudományos kutató intézet létesült. Egyetlen célja: adatgyűjtés az Anglia ellen folytatott propagandaháború számára. Ez az intézet új szempontok szerint vizsgálat tárgyává teszi a történelmet s azt kutatja, hogy milyen jogfosztásokat és igazságtalanságokat követett el Anglia a világbirodalom fennállása óta, különösen a világháború alatt és az utána következő években. A kölni intézet adalékokkal tartozik szolgálni a rádióban, sajtóban és élőlőszővel folytatott propaganda számára arról, hogy egyedül Angliát terheli a felelősség a mostani háborúért, melyet Németországra rákényszerítettek.

A kölni történelmi kutatóintézet kiadásában eddig öt könyv jelent meg. Valamennyi Anglia történetével foglalkozik s valamennyi arra mutat rá, hogy milyen eszközökkel építette ki Anglia mai gyarmatbiro-

dalmát, hogyan vesztette el Németország gyarmatait Anglia politikája következtében s hogyan igyekezett Anglia Németországot még a világháború után is a maga érdekeinek szolgálatára felhasználni s belesodorni egy Oroszország elleni háborúba. A történelmi kutatóintézet munkásságának eredményeit rendszeres előadások keretében ismertetik a német rádiókban, az intézet sajtóirodája állandó kapcsolatot tart fenn a lapokkal és a birodalom nagyobb városaiban sűrűn tartanak előadásokat. Az előadók — a német főiskolák növendékei, akiknek Baer szerint „a háború befejezéséig nem lehet más feladatuk, mint a felvilágosító szolgálat“. Az intézet a nép minden korú és értelmiségi fokú rétege számára gondoskodik olvasmányról: mesekönyveket és ifjúsági regényeket ad ki, melyekben a rossz szellemek, boszorkányok, gonosz és jellemtelen szereplők mind angolok.

A kölni történelmi kutatóintézet látja el megfelelő anyaggal a semleges országokban dolgozó német ügynököket is. Olaszországban állandóan felszinen tartja a gyarmati kérdéseket, amelyek Anglia ellenséges magatartása miatt nem nyerhetnek az olaszokat is kielégítő megoldást, Hollandiában a holland függetlenséget és a Hollandia indiai gyarmatait veszélyeztető angol imperializmust állítja szembe a gyarmati kérdésekben Hollandiát illetően semleges német politikával, a skandináv államokban Finnország példáját idézi, bizonyítva, hogy Finnország „az angol biztosítékok áldozata“, Spanyolországban a még mindig megoldatlan marokkói kérdés a német propaganda vezérszólama.

Mibe kerül Németországnak ez a hatalmas, az egész világot átfogó szervezet fenntartása? Alfred Rosenberg, a propaganda legfőbb irányítója szerint kevesebbe, mint amennyit veszíthetne Németország, ha nélkülöznél ezt a szervezetet. (Sinka László)

A ROMÁNIAI IDŐSZAKI SAJTÓ SZÁMOKBAN. Az utóbbi évek folyamán oly sok változáson keresztülment romániai sajtó számadatai érdekes képet nyújtanak az ország lakosságának ilyen természetű kulturigényeit illetőleg. Jelenleg összesen 746 sajtótermék jelenik meg rendszeresen Romániában. Ezek közül 98 napi- és 203 hetilap, 445 pedig időszakos sajtótermék. Az Ókirályságra ebből 39 napi- és 73 hetilap, valamint 289 folyóirat esik. Az ország nyugati részében a napilapok száma 59, a hetilapoké 117, a folyóiratoké pedig 131. Bukovinában 6 napilap és 7 hetilap, Besszarábiában 3 napilap, 9 hetilap és 10 folyóirat jelenik meg. Az időszakos sajtótermékek (folyóiratok, szaklapok) megjelenési központja Bucuresti, ahol az ilyen természetű lapok 54 százaléka lát napvilágot. A napi és hetilapok többsége viszont (60 százalék) az ország nyugati felén jelenik meg.

A sajtótermékek terén legszegényebb Bukovina és Besszarábia. Lapjaik arányszáma nem éri el a 4 százalékot sem.

A sajtótermékek megjelenési helyét illetőleg a városok közül Bucuresti vezet. Bucurestiben 19 napilap, 19 hetilap és a folyóiratok 50 százaléka jelenik meg. A transilvániai (erdélyi) városok érdekessége, hogy Cluj (Kolozsvár) jöllehet szellemi központ, a sajtókiadványok terén mégsem az élen áll, miután csak 9 napilapja és 15 hetilapja van. Az ország ezen a felén Timisoara (Temesvár) vezet 13 napi és 14 hetilappal. Oradea (Nagyvárad) sem marad el sokkal Cluj (Kolozsvár) mögött 8 napi-, illetve 5 hetilapjával. Aradon 6 napilap és 7 hetilap jelenik meg; Brasovban (Brasóiban) négy napilap és egy hetilap. A többi vidéki és ókirályságbeli városok csak ezután következnek. Iasi 5 napilapot és 3 hetilapot ad ki, Cernauti 6 napilapot s egy hetilapot. Ploesti 5 hetilappal szerepel. Napilapja nincs.

A sajtó nemzetiségi megoszlása az együttélő népek kulturális hely-

zetére utal. Az Okirályság területén a lapok szinte mind román nyelvűek. A napilapok közül kivétel egy német és két francia nyelvű lap. A hetilapok között már több a másnyelvű. Éspedig: két bolgár, két török, két örmény, két lengyel, két német, egy magyar és egy cseh. (Hat zsidó, de román nyelven). A napilapok között erősebb a nemzetiségi eltolódás Transilvaniában. Az 59 napilap közül 11 román, 10 német és 38 magyar. A hetilapok közül 56 román, 22 német és 33 magyar. Van azután még egy bolgár és egy szerb nyelvű hetilap. A zsidóság egy napilappal és négy hetilappal szerepel — magyar nyelven. Bukovinában a hat napilap közül három német, kettő román és egy ukrán. A hetilapok közül egy román és egy ruthén. Besszarábiában nincs sem ruthén, sem orosz nyelvű napilap, mind a három napilap román. A kilenc hetilap közül hat román, három pedig a besszarábiai német telepések lapja.

A szaklapok terén kevesebb a más nemzetiségű lap. A 449 szaklap közül 352 román, 46 magyar, 37 német és 11 francia. (Szabó Zoltán)

LAGERLÖF ZELMA. A pár hete elhunyt Lagerlöf Zelma volt korunk legismertebb, sőt legismertebb írónője, jóllehet munkásságában nem tükröződtek napjaink problémái, holott ifjúsága összeesik a női egyenjogúsítási küzdelmek hőskorával, amikor az északi államok asszonyai jártak e mozgalom élén. Az a társadalmi erjedés, melynek egyik tünete a nőkérdés, bizonyára nem volt ismeretlen Lagerlöf Zelma előtt, munkásságában azonban nyomát se találjuk ennek... Minden könyve elfordulás a mindennapi valóságtól. Elismerjük: menekülése művészi. Könyvel egyes fejezetei muzsikáló versekként hatnak, soraiban a költészet bőséges forrása buzog. Pihenő napokon elringató olvasmány s a célját ismerő felnőtt fáradt óráiban éppoly szomjasan issza meséit, akár a képzelet

világából ki nem nőtt gyermek. De emlékezzünk ifjúságunkra. Milyen idegen, milyen értéktelen volt Lagerlöf Zelma s egy-két könyve elolvasása után, évekig kerültük minden sorát. S ma is, aki a mértéket keresi s ismerni szeretné életünk alakulásának okát, vajjon elszórazhat-e Gösta Berlingen? De ne hogy tévedjünk: Lagerlöf Zelma állandóan beszél a szegénységről, nélkülözésről, gazdagságról, segítségről. De a nyomoruság és a hatalom birkozása az ő szemében a jó és a gonosz örök küzdelme s nem keresi, hogy kik a gonoszok, miért rosszak, honnan a hatalmuk a többieken. Alakjai ezért időfelettiek s a jóság, a szeretet, a gonoszság megtestesülései. Elmosódott, látomászerű mesetájai nem a ma, nem egy bizonyos kor és hely visszatükrözése, hanem az öröknek vélt emberi érzelmek háttere. Csilingelnek a mélykék harangvirágok, aranylik az alkonyi napfény, s szeles éjszakán a meggyilkolt ifju leány köd-alakja susog a gyilkos fülébe. Császárnak álmodja magát a kifosztott apa s császárnőnek mélybezuhanat szépséges lányát. Öseivel társalog a szántóvető Ingmár s az atyai földön élt és nyugvóra tért Ingmárok hosszú sora szabja meg késő ivadékaik cselekedeteit. Mithikus módon formál Lagerlöf Zelma, alkotóművészete teli a mese elemeivel. Nem a gyilkos lelkifurdalásáról beszél, hanem ehelyett a vidáman mulatozó skót katonák közt megjelenteti az ártatlanul meggyilkolt kislányt. A fukar, szivtelen, munkára hajszoló lövdalai mostoha mikor felmerül majd nyomtalanul eltűnik, nem tudjuk, hogy a paplak második asszonya-e vagy a tó félveemlegetett boszorkánya. S Sintram is, a kegyetlen földesur, ki más, mint maga a megrontó ördög. Jól ismeri Lagerlöf Zelma az emberi érzelmeket, jól ismeri a nép mesealkotó lelkét, de hol van a mese a valóságtól!? A régmúltban élt primitív ember egynek hitte a kettőt, de az emberiség feje felett azóta elvonultak az idők, a nép már egyre többet tud a világ

titkaiból s a gyermek is alig pár évig kap a mese után. Ez a kivételes képességű írasszony mégis élete munkásságát, áldott tehetségét pazarolta a mesére. Főművei (Gösta Berling, Liljecrona otthona, Arne ur kincse, A császár, Jeruzsálem) mind megindító, szívhezszóló mesék, sőt nem egy — legenda. Mondhatjuk nyugodtan: a misztikumba vonult s szembefordulni semmikép sem akart a nyilván megvetett való világgal. Az egykori tanítónő, aki szülei elkótyavetyélt birtoka visszaszerzésére fordította akaraterejét, egy ábrándvilágot szolgált s a valódit be nem engedte műveibe. Nem kereste miért kellett strolkai Klara Gullának bordélyok mélyére süllyednie, hogy megmentse szülei keservesen összetákolt kunyhóját a földesuri kapzsiságtól. Ördöginek ábrázolta Sintram és társai kegyetlenségét s hatalmaskodását a sátán gonoszkodásának s nem érdekelte, hogy mindez miért lehetséges s hogy lehet-e ez másként. Önelvű, sajátosság világot teremtett, ami gyönyörködtethet (és gyönyörködtet is), csak épp igazsága és erre a világra valósága színes káprázat. Mi sem könnyebb (és misem kötelezőbb) mint kitörölni a szemből. Értékét és kora írói közt a helyét ez a megfontolás jelöli ki. (Heves Renée)

OTTÓ WEININGER. A filozófiai évfordulók esztendejét éljük. Páris Descartes emlékét készül ünnepegni, a Descartes emlékéhez méltatlan fegyvercsörömpölés és ágyuzaj között. Bécs ezzel szemben Otto Weininger születésének 60. évfordulóját aligha veszi tudomásul. A nürnbergi törvények ugyanis kizárják Weiningert a német vérközösségből... Holott a mai német rendszer és Weininger filozófiája között van némi összefüggés. Weininger antiszemita volt. Ez a szellemi sikra kivetett s az akkori idők liberális légkörében vakmerőségnek számítható zsidóellenesség egy sajátos idealista filozófia következtetéseihez tartozik. Weininger műve

a legnagyobb fokú műveltséget, az életből való legnagyobb fokú elvonatkoztatottsággal párosítja. Tétélei a nőről, a zseniről, a zsidóságról egy zseniális ember szembefordulását jelentik az idővel. A császárváros s az egész Nyugateurópa századelejének szellemi elrekedése elleni tiltakozás: ez a weiningeri mű — nem mindig kifejezett — indítéka. Am az idővel való szembefordulása nem jelentette az idő meghaladását. A weiningeri mű paradoxonai semmiben sem segítettek elő az eszmék már akkor annyira szükséges tisztázását. Az elvont individualizmus eszmekörébe zárva a weiningeri filozófia — mai szemmel nézve — legfeljebb arra alkalmas, hogy általában az élettől és társadalomtól idegen metafizika alapvető hibáit felfedje. Bizonyos, hogy a metafizikának, a való életre vonatkozó tétéleit legátfogóbban éppen Weininger formulázta meg. Am ezek a tétélek az élettől való teljes összeütközésükben rámutatnak arra, hogy a metafizikai idealizmus hasznavehetetlen kalauz, amikor a valóságról van szó. Weininger idejében az ismeretelmélet és ontológia problematikája már meddő volt, a filozófia új területet igyekezett meghódítani. Ez az új terület a társadalmi valóságból fakadt. A weiningeri filozófia olyan társadalmi kategóriákról és viszonyokról, mint a nő, a nemek viszonya, a zsidóság, a tehetség, a zsenialitás igyekezett számot adni. Ez a kísérlet teljes kudarccal végződött. Csak egy, a szóbanforgó kérdésekkel semmilyen kapcsolatba nem hozható eszmevilág alakult ki, amelyben a valóságos világnak még a lenyomata sem jelentkezik.

Weininger grandiózus kísérlete arra, hogy a valóság egyes kategóriáit az idealista filozófia útján értelmezze, így csődöt mondott. Ez a tény csak a mű használhatóságát és nem belső értékét jellemzi. A weiningeri mű egyes részei — elsősorban azok, amelyek szoros értelemben csak a logika körébe tartoznak és így idegenek kitzűzött feladataitól — nagyszabású, néhol ép-

pen alapvető tételezések. Ezek a részek azonban nem tartoznak a metafizikai régiókba. A tudat világgal foglalkoznak, minden metafizikai kiindulópont vagy előítélet nélkül. Miért is idealista filozófus fontosat és nagyot csak akkor alkot, ha eltekint világnézetétől.

Weininger a német idealista filozófusok utolsó nemzedékéhez tartozik. Óriási hatása időlegesen bizonyult. Csak közönségsikere volt. Hogy ebben a közönségsikerben mennyi volt a népek viszonyának krónikus kríziséből eredő kíváncsiság és mennyi volt a már akkor is lappangó zsidókérdés iránti érdeklődés s végül mennyi a metafizikai problémák szeretete, azt sem akkor, sem ma megállapítani nem lehetett. A faji diszimuláció útjára tévedt Németország tőle függetlenül valószínűleg meg azokat az elveket, amelyek a weiningeri műből logikusan következnek. Az állami tekintély elsőbbsége, a zsidóság ellentéte az árja népcsoportokkal, a nő alacsonyabbrendűsége: a weiningeri filozófia konklúziói. Ezeket a tételeket hazája — persze minden eszmei befolyásolás vagy összefüggés nélkül — a gyakorlatba ültette át. S ha Weininger elméleti idealizmusa és a mai gyakorlati tevékenység közel állnak is egymáshoz, bizonyos, hogy ez nem jelenti az idealista metafizika gyakorlati követelményeinek a megvalósítását. Az utódok tettei nem írhatók az előd rovására. A weiningeri mű az idealista filozófiának a valóságos életre való vonatkozásait, magyarázatait akarta adni. Ez is e feladat megvalósíthatatlanságának a bizonyítéka. Innen Weininger zseniális tévedései. (Bányai Imre)

A 130 ÉVES FRANCIA SPIRITUALIZMUS. Amikor az 1810. év egyik tavaszi napján, Royer Collardot a Sorbonne filozófia-tanárának nevezték ki, a francia bölcsélet történetében beállott az a fordulat, amely a filozófiát hivatva volt a rend, az erkölcs és a vallás szolgálatába állítani. A XVIII. század

felvilágosodott, materialista és szkeptikus filozófusai nem vesztették még el teljesen hitelüket; a Direktórium és Napoleon letörték ugyan a forradalmat, de mindeddig nem nyílt alkalom a forradalom szellemét eszmei uton elpusztítani. Amilyen mértékben meggyökeresedett az ellenforradalom, olyan mértékben vált szükségessé a jakobinizmus filozófiai előfutárjainak a megcáfolása. Az az irányzat, amely ezt a feladatot elvállalta spiritualizmusnak nevezte el önmagát. Royer Collard és követői, Jouffroy, Maine de Biran és Cousin, hadat üzentek a XVIII. század felvilágosodottságának, szenualizmusának és kételkedésének: a filozófiát megtisztították a jakobinizmus gyanujától, illetendővé és erkölcsössé varázsozták. Ez a filozófia a bonapartizmus teljében született s az uralomra került polgárság egyes frakciói között mindvégig megtartotta pártatlanságát; ami annyit jelent, hogy Napoleon után a restauráció, a restauráció után pedig a polgárkirályság hivatalos filozófiája lett. Az 1848-as események nem igen ártottak jó hitelének, III. Napoleon alatt ez a filozófia még vegetált, hogy végül is kiöregedve és hitelét veszítve kumuljon. Amíg virágzott, a XVIII. század és a francia forradalom kísértéseitől akarta megóvni a lelkeket. A spiritualizmus restaurálta a katholicizmust, nyitott kapukat, a korabeli német filozófiának — elsősorban Hegelnek — és ültette át francia talajba a skót pszichológiát. A nehéz germán elvontságok keveredtek a keresztény életérzéssel, a skót lélektan laposságai a vallás-erkölcsi mezbe bujtatott nagypolgárság üzleti és hatalmi érdekeivel. A XIX. század első felét ez a sok és zavaros forrású filozófia uralta. Hogyan történhetett meg hogy Diderot, Voltaire és Condillac örökébe a Hegellel és Thomas Reiddel tele-tűzött ultramontán filozófia került? Hogyan vált lehetségessé, hogy a racionalista bölcsélet olyan spiritualista iránynak adta át helyét, mely inkább a fórumok, mint az igazság

érdekeit szolgálta? A filozófiának ez a lefokozása a korszellem változása. A kor szellemét viszont az uralkodóvá lett nagypolgárság határozta meg. Ez a réteg híjjával volt minden nyugtalanságnak és minden igénynek a szellemiek terén. Semmit sem tanult és mindent elfelejtett. Elfelejtette azokat az időket, amikor még a hatalomból kirekesztve, a támadó kedvű és racionalista filozófusokhoz kényszerült fordulni. A filozófiát le kellett egyszerűsíteni bizonyos iránytszabó tünetek igazolására. A filozófia így mélyítette el azt a változást, amely a francia társadalmon belül történt.

A francia spiritualizmus az ellenforradalmi bölcsesetek minden jellegzetességét magán viseli. Az első ilyen jellegzetesség a filozófiai stílus megváltozása. Az érthető, szellemes és világos XVIII. századbeli francia bölcseset stílusát nehéz absztrakciók és bonyolult mondatok váltják fel. Hegel átkelt a Rajnán és ezzel a bölcseset elvonatkozása az élettől már csak formai okok miatt is beteljesedett. (Nem úgy a bölcséké, akik közül Royer Collard a közoktatásügyi tanács elnöke, Cousin pedig miniszter lett). A másik tünet:

szembefordult a rációval. A felvilágosodottság filozófusai mindent az észre alapítottak, miért is a spiritualizmus doktrínerejei igyekeztek a hivatalok adta tekintély erejével megcáfolni az ész mindenhatóságának hitét. Harmadik tünet: visszatért a morálhoz és a theo-sophiához. Negyedik tünet: kiirtotta a kételkedést és a kritika minden fajtáját. Ezért a spiritualisták a skót filozófia józan érzését vették kölcsön. Józan ember tudvalevőleg nem kételkedik semmiben és nem kritizál semmit.

A spiritualizmus nem az igazság rendszerét, hanem az engedelmesség kánonját igyekezett megteremteni. Apodiktikus megfogalmazású tételeit nem az elégséges bizonyítékok ereje, hanem a pathosz és a tekintély tartották fenn. Az ilyen filozófia csak a hatalom tőszomszédságában, csak ellenforradalmi korban születhetik meg. A francia spiritualizmus általában típusa minden ilyenfajta filozófiának. Homály, az ész elvetése, a theologizmus kiterjesztése a megismerés területére, a kételkedő kritikai szellem megtagadása, mind az ilyen típusú filozófia általános szellemi képéhez tartozik. Még ma is él. (B. I.)

VILÁGGAZDASÁGI SZEMLE

A VILÁG VEZETŐ KARTELLJEI, TRÜSZTJEI ÉS KONSZERNJEI

A mult század vége felé kialakult monopolvállalatok (kartelliek, trüsztok, konszernek) — mint ismeretes — lassankint birtokukba vették csaknem az egész világ termelését. A rendelkezésükre álló óriási anyagi és politikai eszközöket mindenekeelőtt a szabadverseny megszüntetésére használták fel. Ezáltal árucikkeik árát majdnem tetszésük szerint szabhatták meg s ez jövedelmezőségüket biztos alapra fektette. A rökés termelési mód ez alapvető átalakulásának — a szabadversenyből monopóliumba való átcsapásának — az a legnagyobb jelentősége, hogy ezek a hatalmas vállalatok, amelyek egyes országokban a „nemzeti vagyion“ legnagyobb részét ellenőrzik, kormányaikkal szoros kapcsolatot építettek ki s érdekeiket a legtöbb esetben intézményes védelemben részesítik. Érthető ezek szerint napjainkban a monopólióké döntő fontossága. Melyek azonban azok a legfontosabb „monopolok“, melyek vállalataik, bankjaik és egyéb érdekeltségeik révén keresztüli-kasul behálózzák